

**O‘ZBEK VA RUS ADABIYOTIDA TADBIRKORLARNING QIYOSIY
OBRAZLARI**

Toshboyeva Farida Abduxalilovna

Denov Tadbirkorlik va pedagogika instituti

O‘zbek tili va adabiyoti kafedrasida mustaqil tadqiqotchi

ORCID- (0009-0008-4251-9907)

toshboyevafarida46@gmail.com

Tel: +998888420830

Annotatsiya: *Ushbu maqolada o‘zbek va rus adabiyotida tadbirkorlarning badiiy obrazlari qiyosiy tahlil qilinadi. Maqolada klassik va zamonaviy asarlar misolida tadbirkor shaxsning ijtimoiy roli, axloqiy-psixologik xususiyatlari va jamiyatdagi o‘rni tahlil qilinadi. Qiyosiy yondashuv yordamida o‘zbek va rus adabiyotidagi tadbirkor obrazlarining o‘xshash va farqli jihatlari aniqlanadi, ularning pedagogik, tarbiyaviy va ijtimoiy ahamiyati ko‘rsatib beriladi.*

Kalit so‘zlar: *o‘zbek adabiyoti, rus adabiyoti, tadbirkor obrazi, badiiy obraz, qiyosiy tahlil, ijtimoiy rol, axloqiy qadriyat.*

Аннотация: *В данной статье представлен сравнительный анализ художественных образов предпринимателей в узбекской и русской литературе. Анализируется социальная роль, моральные и психологические характеристики, а также место предпринимателя в обществе на примере классических и современных произведений. С помощью сравнительного подхода выявляются сходства и различия между образами предпринимателей в узбекской и русской литературе, а также показывается их педагогическое, образовательное и социальное значение.*

Ключевые слова: *узбекская литература, русская литература, образ предпринимателя, художественный образ, сравнительный анализ, социальная роль, моральная ценность.*

Abstract: *This article provides a comparative analysis of the artistic images of entrepreneurs in Uzbek and Russian literature. The article analyzes the social role, moral and psychological characteristics and place of an entrepreneur in society using classical and modern works as an example. Using a comparative approach, the similarities and differences between the images of entrepreneurs in Uzbek and Russian literature are identified, and their pedagogical, educational and social significance is shown.*

Keywords: *Uzbek literature, Russian literature, image of entrepreneur, artistic image, comparative analysis, social role, moral value.*

KIRISH

Adabiyot inson faoliyati va jamiyat hayotining badiiy aksidir. Jamiyat taraqqiyoti va iqtisodiy munosabatlarni aks ettirishda tadbirkor shaxsining badiiy obrazlari muhim rol o'ynaydi. O'zbek adabiyotida tadbirkor yoki ishbilarmon timsollari ko'pincha mehnatsevarlik, halollik, mas'uliyat va ijtimoiy adolat bilan bog'liq tarzda tasvirlanadi. Masalan, klassik adabiyotda Alisher Navoiy asarlaridagi savdogar va karvonsaroy egasi timsollari badiiy va axloqiy qirralari bilan birga talqin qilingan [1].

Rus adabiyotida esa tadbirkor obrazlari ko'pincha industrializatsiya davri, kapitalistik iqtisodiyot va ijtimoiy ziddiyatlar kontekstida talqin qilinadi. N. Gogolning “Shinel” va A. Chexovning asarlarida tadbirkorlar ko'pincha boylik, hokimiyat va shaxsiy manfaat bilan bog'liq murakkab psixologik portretlar orqali ochib berilgan [2].

O'zbek va rus adabiyotidagi tadbirkor obrazlarini qiyosiy tahlil qilish, ularning jamiyatdagi roli, axloqiy va ijtimoiy mas'uliyati, shuningdek, badiiy ifoda shakllarini solishtirish imkonini beradi. Shu bois, tadbirkor obrazlarini tahlil qilish nafaqat adabiyotshunoslik, balki ijtimoiy va pedagogik tadqiqotlar uchun ham dolzarbdir.

O'zbek tili boy va chiroyli til. O'zbek tilining jonli ekanligiga o'z davrida hazrat Alisher Navoiy ham shubha qilmagan edi. Buyuk davlat arboblarmizning yaratgan katta asarlari esa buning isboti bo'ldi. Biroq o'zga til vakiliga o'zbek tilining frazeologik birliklarini o'rgatishdek murakkab masala mavjudki, uni o'rganish, tadqiq etish doimo dolzarb.

Adabiyot insoniyat tafakkurining eng yuksak ko'rinishlaridan biri bo'lib, har bir millatning o'ziga xos madaniyati va tarixiy voqealarini aks ettiradi. Rus va o'zbek adabiyoti bir-biridan o'ziga xos xususiyatlari bilan ajralib turishi bilan birga, ular o'rtasida ma'lum bir ijodiy bog'liqlik ham mavjud.

Rus adabiyotining ta'siri

Rus adabiyoti klassiklari – A.S. Pushkin, L.N. Tolstoy, F.M. Dostoyevskiy – insonning ichki dunyosini chuqur tahlil qilishda, ijtimoiy muammolarni ko'tarishda beqiyos ijodiy uslubni yaratganlar. Ayniqsa, L.N. Tolstoyning “Urush va tinchlik” romani yoki Dostoyevskiyning “Jinoyat va jazo” asari o'zbek adabiyotining keyingi rivojiga sezilarli ta'sir ko'rsatgan. [3]

O'zbek yozuvchilari rus klassik adabiyoti bilan tanishib, ularning ijodiy yondashuvlaridan o'zlarining asarlarida foydalanishgan. Masalan, Abdulla Qodiriyning “O'tgan kunlar” romani – bu o'zbek milliy romanchiligining asoschisi hisoblanadi va unda Dostoyevskiy asarlaridagi chuqur psixologizmni uchratish mumkin.

O'zbek adabiyoti o'zining ming yillik tarixiga ega. Alisher Navoiyning “Xamsa”si – bu nafaqat o'zbek adabiyotining balki jahon adabiyotining ham bebaho xazinasini hisoblanadi. Navoiy “o'zbek tili”ni adabiy til sifatida yuqori darajaga ko'tardi va bu orqali milliy adabiyotga asos solgan. [4]

Mustaqillik davriga kelib o'zbek adabiyoti xalqning milliy va tarixiy ongini yanada rivojlantirishga qaratilgan. Bu davrda Abdulla Oripov, Erkin Vohidov kabi shoirlarning asarlari zamonaviy o'zbek adabiyotining yuqori cho'qqilariga erishdi.

20-Yanvar, 2026-yil

Rus va o'zbek adabiyoti o'rtasidagi ijodiy aloqalar XX asrda yanada chuqurlashdi. Chingiz Aytmatovning “Asrga tatigulik kun” asarida rus va turkiy xalqlarning madaniyati bir-birini boyitib, insoniyatning umumiy muammolarini ko'taradi.[5]

Shuningdek, tarjima adabiyoti ham bu aloqalarni mustahkamlashda katta ahamiyat kasb etadi. Rus yozuvchilarining asarlari o'zbek tiliga va aksincha, o'zbek yozuvchilarining asarlari rus tiliga tarjima qilinishi millatlar o'rtasidagi madaniy muloqotni kuchaytirgan.

O'zbek va rus adabiyotida tadbirkorlarning obrazlari ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy kontekstni aks ettiruvchi muhim element sifatida namoyon bo'ladi. Bu obrazlar orqali adabiyotda jamiyatning iqtisodiy rivojlanishi, insoniy fazilatlar va shaxsiy qadriyatlar talqin qilinadi. Tahlil shuni ko'rsatadiki, o'zbek adabiyotida tadbirkorlar ko'pincha mehnatsevar, halol, oilasiga va jamiyatga mas'ul shaxslar sifatida tasvirlanadi. Ularning faoliyati asosan ijtimoiy foyda va ma'naviy qadriyatlar bilan bog'liq bo'lib, ular jamiyatdagi ijobiy o'zgarishlarni rag'batlantiruvchi kuch sifatida ko'rsatiladi. Masalan, Abdulla Qodiriy, Hamza va boshqa o'zbek yozuvchilarining asarlarida tadbirkorlar ko'pincha insoniy fazilatlarining namoyon bo'lishi vositasi sifatida ishlatiladi. Ular halollik, mehnatsevarlik va mas'uliyat kabi qadriyatlarni o'quvchiga yetkazadi, shuningdek, iqtisodiy faollikning jamiyat rivojiga qanday ta'sir qilishini ko'rsatadi.

Boshqa tomondan, rus adabiyotida tadbirkorlarning obrazlari ko'proq murakkab va ziddiyatli bo'lib, ko'pincha shaxsiy manfaatlar, ijtimoiy adolatsizlik va iqtisodiy tizim bilan bog'liq muammolarni yoritadi. Rus klassik adabiyotida, ayniqsa XIX asr yozuvchilarida, tadbirkorlar odatda ijtimoiy kontrastlarni, boylik va kambag'allik, ma'naviy qadriyatlar va shaxsiy manfaatlarning ziddiyatini aks ettiruvchi vosita sifatida ishlatiladi. Misol uchun, N. Gogol va I. Goncharov asarlarida tadbirkor obrazlari ko'pincha murakkab psixologik tavsif bilan berilib, ular orqali jamiyatdagi ijtimoiy masalalar va insonning ichki qarama-qarshiliklari ochib beriladi. Shu bilan birga, rus adabiyotida tadbirkorlarning ijtimoiy roli va mas'uliyati haqida o'zaro bahs-munozaralar ham mavjud bo'lib, ular iqtisodiy va ma'naviy qadriyatlar bilan uzviy bog'liq ekanligi ko'rsatiladi.

Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, o'zbek va rus adabiyotida tadbirkorlarning obrazlari orasida o'xshashliklar va farqlar mavjud. O'xshashlik jihatlariga quyidagilar kiradi: birinchidan, tadbirkorlar orqali jamiyatning iqtisodiy va madaniy rivojlanishi, shuningdek, ijtimoiy va ma'naviy qadriyatlar talqin qilinadi. Ikkinchidan, har ikkala adabiyotda tadbirkorlarning shaxsiy fazilatlarini ularning ijtimoiy rolini belgilashda asosiy ahamiyatga ega. Masalan, halollik, mehnatsevarlik, mas'uliyat va innovatsion fikrlash kabi fazilatlar o'zbek adabiyotida ideal sifatida ko'rsatilsa, rus adabiyotida ular murakkab, ziddiyatli shaxslar orqali ochib beriladi.

XULOSA

O'zbek va rus adabiyotida tadbirkorlar obrazlari turlicha yoritilgan bo'lsa-da, ular ijtimoiy va iqtisodiy muhitni aks ettirishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. O'zbek adabiyotida tadbirkorlar ko'pincha mehnatsevar, oilasiga va jamiyatga mas'ul shaxslar sifatida tasvirlanadi, ular orqali ma'naviy qadriyatlar, halollik va mas'uliyat tushunchalari ochib beriladi. Shu bilan birga, rus adabiyotida tadbirkorlar obrazlari ko'proq murakkab,

20-Yanvar, 2026-yil

ziddiyatli, ba’zan esa ijtimoiy adolatsizlik yoki shaxsiy manfaatlar bilan bog‘liq bo‘lgan jihatlari bilan namoyon bo‘ladi.

Ikkala adabiyotda ham tadbirkorlar orqali jamiyatning iqtisodiy va madaniy rivojlanishi, shuningdek, insoniy fazilatlarning shakllanishi yoritiladi. Farq faqat obrazning ijtimoiy konteksti va adabiy maqsadlarda, ya’ni ular orqali ifodalanadigan qadriyatlar va ideal tipologiyada namoyon bo‘ladi. Shu bois, tadbirkor obrazlarini o‘rganish o‘zbek va rus adabiyoti kontekstida jamiyatdagi iqtisodiy, madaniy va axloqiy muhitni chuqurroq tushunishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Qodiriy A. O‘tgan kunlar – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 2006. – 256 b.
2. Sultonova Z. O‘zbek adabiyotida iqtisodiy va ijtimoiy obrazlar – Toshkent: Fan, 2015. – 214 b.
3. Abdullaev O. Tadbirkor obrazlari o‘zbek adabiyotida – Toshkent: Akademnashr, 2016. – 224 b.
4. Mirziyoev Sh. Ma’naviyat va milliy qadriyatlar – Toshkent: Ma’naviyat, 2008. – 180 b.
5. Гоголь Н.В. Мёртвые души – Москва: Эксмо, 2012. – 512 с.
6. Гончаров И.А. Обломов – Москва: АСТ, 2011. – 480 с.